

НИДЕРЛАНДИЯ

ПРЕДИСЛОВИЕ

Кралицата се беше оттеглила от престола и беше първият работен ден на краля. Амстердам пламтеше от цветове. Близо един милион хора бяха изпълнили тесните, павирани с тухли улици на града и празнуваха встъпването в длъжност на първия крал на Нидерландия от над сто години. Концентричните канали бяха задръстени с малки лодки, в риск да потънат от тежестта на десетките хора, които пиеха и танцуваха на борда.

Беше април 2013 година и нидерландската столица бе поразена от сериозна епидемия на онова, което местните жители наричат *oranjekoorts*, или „оранжева треска“, нефатална болест, чийто главен симптом е подтикът да се облечеш в оранжево от главата до петите. Изборът на цвета е почит към Оранската кралска династия („Оранжевите“), самата тя кръстена на френското градче Оранж, което членовете ѝ са управлявали някога. Оранжеви знамена се развяваха от прозорците на тесните къщи покрай каналите, криволичещите улички бяха украсени с гирлянди от оранжеви флагчета и оранжеви балони бяха окачени на извитите железни стълбове с лампи. Паветата бяха осеяни със захвърлени оранжеви перуки, шапки и знаменца. Лицата на бебетата бяха боядисани в оранжево, а едно лаещо куче имаше оранжева шапчица, елече и миниатюрно шалче от оранжеви пера. Издокаран с оранжева тениска с надпис IK HOU VAN HOLLAND („Аз обичам Холандия“), оранжев цилиндър на главата и оранжеви слънчеви очила, аз изпитах чувството, че не съм се постарал достатъчно.

На площад „Дам“, мястото на историческия бент (*дам*) на река Амстел, дала името на града, се бяха събрали близо 25 000 души, за да гледат как оттеглящата се кралица Беатрикс предава фамилияния бизнес на сина си, новия крал Вилем-Александър. Шестетажният кралски дворец в единия ъгъл на площада беше украсен с нидерландските трикоълори, а позлатените перила на балкона на първия етаж бяха окичени с оранжеви цветя. Пред двореца имаше огромна тълпа от благопожелатели, много от които с оранжеви шапки с кожа по края и надуваеми корони. С протегнати вратове и вдигнати високо камери, хората напъргаха взор, за да видят по-маловажните кралски особи и знаменитости, които вървяха към двореца от старата Нюе Керк („Нова църква“), където кралят току-що беше формално одобрен от Нидерландския парламент. Британският престолонаследник принц Чарлс се потеше под тежестта на златните ленти и медалите си. Кофи Анан от Гана се ухили и помахна на ликуващата тълпа.

След трийсет и три годишно управление кралица Беатрикс беше обявила намерението си да се откаже от престола преди няколко месеца. Тя каза, че е време короната да бъде предадена на „ново поколение“. Сега, появявайки се на балкона на двореца над площада, добрата майка на нацията беше просълзена. „Преди няколко минути абдикирах от престола – каза тя на нидерландски на гъсто струпалото се множество. Лек ветрец надипли тъмносилавата ѝ рокля. – Щастлива съм и благодарна да ви представя на вашия нов крал, Вилем-Александър.“ Засвири националният химн и бившата кралица се отдръпна от балкона. Новият крал пристъпи напред, червендалест като фермер, с тъмен костюм и светла вратовръзка. До него беше съпругата му Максима, аржентинска красавица, която се беше отърсила от миналото си на дъщеря на водач на хун-

тата и бе спечелила милиони нидерландски сърца. До кралската двойка стояха трите им дъщери с херувимски лица, видимо нервни, но красиви като принцеси на „Дисни“ с еднаквите си жълти рокли. Те помахаха на тълпата в оранжево и градът се разтърси от аплодисменти.

Моето пътуване към площад „Дам“ беше започнало преди три години на повече от осем хиляди километра в Карибско море. Бях работил в Лондон като един вид нископлатен политически съветник, пишех злонамерени опорни точки и демагогски речи за амбициозни политици, умело zlepоставях опонентите им и старателно изравях неправомерни разходи, за да доведе до принудителната оставка на иначе компетентни министри. Работата ми гарантираше покани за коктейли и впечатляваше момичетата в барове, но аз изобщо не я харесвах. Когато националните избори и коалиционното споразумение качиха на власт ликуващите ми бивши колеги, се оказах изправен пред избор. Можех да работя като разносвач на чантите на някой министър по скъпо обгрижвани с ядене и други удоволствия международни срещи на върха или да се отдам на доходното занятие на корпоративен лобист. Обмислях възможностите си за избор само един следобед и направих онова, което би сторил всеки разумен човек: взех си еднопосочен самолетен билет за Куба.

През септември същата година бях на борда на очукана ветроходна яхта по крайбрежието на Белиз и се бях сдобил с прекалено тъмен слънчев загар и брада, гарантираща претърсване на голо по летищата. Екипажът с раста прически беше по-заинтересуван да слуша реге, отколкото да плава занякъде, и времето се беше разпаднало на блажено еднообразен цикъл от пиене на пунш с ром, плуване с костенурки и печене на слънце. Камарата на общините изглеждаше много далеч.

Сред няколкото други пътници на борда имаше две загорели от слънцето английски девойки, които празнуваха дипломирането си и крояха планове да спасят света, и четирима загорели от слънцето нидерландски братовчеди, шумни и прекалено дружелюбни, каквито обикновено са високите хора от ниската земя. Отегчен от рома и костенурките, аз поведох разговор с единствената девойка от нидерландската група, слабичка блондинка със солена коса, бикини на морски звезди и очи с цвета на морето. Не обсъдихме нищо, което би се запомнило, но когато тя слезе на брега вечерта, аз някак успях да я убедя да ми даде имейл адреса си, надраскан на гърба на билет от кубинските авиолинии.

Изминаха няколко месеца в мъгла от бира, плажове и пътувания с автобуси и бях забравил за момичето на яхтата, когато поредица тревожни съобщения от банката ми показва, че е време да си намеря нова работа. За жалост самолетът, с който пътувах за „Хийтроу“, се сблъска с внезапна снежна буря и беше отклонен за Амстердам. Всички полети бяха отменени и един нелюбезен служител на охраната ме изрита от летище „Схипхол“, така че газих в дебелия сняг, обикаляйки хотели, всички до един претъпкани с други изпаднали в безизходица пътници. Треперейки в тениска и памучен панталон, по-подходящи за карибския климат, сериозно обмислях да пренощувам в някоя станция на метрото, когато се сетих, че познавам някого, който живее в Нидерландия. Коленичих до един замръзнал канал, изрових от дъното на раницата си избелелия от слънцето билет и изпратих съобщение на слабичката девойка, в което я попитах дали иска да се срещнем на вечеря. В онази вечер тя ме покани в дома си в Ротердам и аз така и не си тръгнах оттам.

ВЪВЕДЕНИЕ

Почти нидерландец

Ротердам не е красив град. Разпростряла се във всички посоки индустриална агломерация с 600 000 души население, вторият по големина град в Нидерландия няма каналите, каменните павета и живописните мостове на по-известния си съперник Амстердам и затова рядко го безпокоят туристи. За моя изненада обаче, скоро започнах да го чувствам като свой дом. Буквално няколко часа след като излязох на снега от летището, аз заживях във висока изкривена къща на обточена с дървета улица, между канал, трамвайна спирка и бар, където продаваха малки стъклени чаши бира „Хайнекен“. Карибският ми загар бързо избледня и дългата ми брада се присъедини към окъсаните ми плажни дрехи в кофа за боклук на мокър от дъжда балкон. Докато снегът се стопи, вещите ми вече бяха пристигнали по пощата от Англия, и аз с удоволствие ядох яркозелена *erwtensoeep* (грахова супа). Слабичкото момиче – енергична, борбена и изключително интелигентна гражданка на Ротердам с хубава усмивка – не показваше признаци, че ще ме изрита, и аз започнах бавния процес на интеграция в нидерландското общество.

Едно от първите неща, които трябваше да разбере, е как да наричам новата си родина. Дори самите нидерландци не могат категорично да решат и наричат страната си ту *Холандия*, ту *Нидерландия*. Консултирах се с една дебела книга в библиотеката и научих, че

официално страната се нарича Кралство Нидерландия. Така както Обединеното кралство включва Уелс, Шотландия и разнородни отвъдморски територии, Кралство Нидерландия включва главната територия в Европа – Нидерландия – и три колониални реликви в Карибско море: островите Аруба, Кюрасао и Синт Мартен. (Три други точки в Карибско море – Бонер, Синт Еустациус и Саба – също имат статут на „специални общини“.) Следователно европейската част на Кралството може да се нарече само Нидерландия, да я наречеш Холандия е грешно, защото това име се отнася единствено за двете най-гъсто населени провинции в страната: Северна Холандия и Южна Холандия. Ето защо, да наречеш цялата страна Холандия е като да наречеш цялото Обединено кралство Англия – често срещана грешка, но все пак грешка. Затова страната е Нидерландия, а хората, които живеят в нея, са нидерландци и говорят нидерландски, език, който за чужденеца звучи като пиян човек, правещ си гаргара със супа.

На следващо място бяха велосипедите. В Британия велосипедите са спортни аксесоари, използвани само от деца, спортуващи за здраве или безразсъдни смелчаци. В Нидерландия обаче една трета от населението кара велосипеди като главно средство за придвижване. За няколко седмици си купих два: як велосипед за пазаруване с кормило като френски мустаци и после елегантен бял спортен велосипед, който тежеше може би една пета колкото първия. Няколко седмици по-късно дойде онова, което нидерландците наричат *snorfiets*, или малък мотопед, абсурдна машинка с цвят като на пожарна кола и почти толкова шумна. Каските не са задължителни и километрите равни, свободни от трафик алеи са идеални, за да се прибереш, криволичейки и клатушкайки се, у дома след твърде много бири „Хайнекен“.

Трето, за съжаление, трябваше да си намеря работа. Щедростта на нидерландската система за социално осигуряване те изкушава да останеш в леглото, но за жалост скоро открих доходна работа – невероятно високоплатена, но скучна позиция в голяма англо-нидерландска компания, която изпращаше имейли от малък офис в Хага и се опитваше да разбере странните навици на нидерландските ми колеги.

Накрая дойде езикът. Почти всички нидерландци говорят перфектен английски, благодарение на отлично образование и население, достатъчно малобройно, за да проумее, че не си заслужава американски филми и телевизионни програми да се дублират на местния език. Извън Амстердам обаче сравнително рядко може да чуеш на улицата да се говори английски и бързо се отчаях, че не мога да следя разговори, да чета менюта и да различавам безалкохолна от истинска бира в супермаркета. Нидерландски приятели ми осигуриха бърз курс по ключови изрази, които всеки англичанин в чужбина трябва да знае: *Magi k een biertje?* (може ли една бира); *Je bent mooi* (красива си); *Ik heb het niet gedaan, ik wil en advocaat* (нищо не съм направил, искам адвокат). Когато този речник се оказа недостатъчен, взех няколко урока при частен учител, мила къдрокоса жена, която беше счупила таза си в злополука с велосипед и бе принудена да лежи и да се възстановява в стил Хичкок, гледайки птиците през задния си прозорец. Така и не учихме истински, но клюкарствахме на смесица от нидерландски и английски и аз бързо достигнах ниво, където можех да разбирам почти всичко, което ми казват, и да успея да измънкам, заеквайки, нещо в отговор. Четенето обаче беше по-трудно, та се борих с книжки с картинки, които принадлежах на осемнайсетмесечната дъщеря на един нидерландски приятел. „Зайчето“ беше забавна, но „Прегладнялата гъсеница“

не беше по силите ми. На обществени места все още редовно правех грешки – когато веднъж попитах една жена дали ѝ е студено (*heb je het koud?*), неволно изтърсих *kont* (задник).

Изненадващо бързо започнах да чувствам Нидерландия като своя родина. Научих се да карам велосипед, докато държа отворен чадър, да отмятам назад глава и да изгълтвам на големи хапки хлъзгави мариновани херинги и да произнасям трудни и дълги думи като *genoeg* и *hottentottententententoonstellin*. Все още обаче много неща в страната силно ме озадачаваха.

За малка по територия страна, по-малка от Того или Киргизстан, Нидерландия е имала огромно влияние върху света. Нидерландците управлявали империя, простираща се от Карибско море до Източна Азия, основали Ню Йорк, открили Австралия, играят най-добрия футбол в света и са създали едни от най-хубавите произведения на изкуството и архитектурата в Европа. Където и да отидеш по света, навсякъде намиращ нидерландци. Страна, наполовина по територия на Шотландия, с население седемнайсет милиона и нещо, твърди, че е изобретила дивидито, апарата за диализа, радиокасетелефона, компактдиска, енергоспестяващата електрическа крушка, часовника с махало, камерата за засичане на високи скорости, голфа, микроскопа, телескопа и поничката.

Нидерландия е била и все още е нещо като тайна суперсила. И въпреки това за мнозина чужденци – включително и за мен – оставаше страна, която изцяло се определяше от клишета: дървени обувки и канали, лалета и вятърни мелници, велосипеди и диги, марихуана и проститутки. Лавиците с книги в китното английско село, където израснах, скърцаха от тежестта на книги за италианската кухня и затрудненото храносмилане в провинциална Франция, но когато станеше

въпрос за гастрономично и климатично предизвикателната Нидерландия, повечето хора изобщо не бяха информирани. Онези, които познаваха добре историята на Берлинската стена или Френската съпротива, често не знаеха нищо за превратностите на нидерландската история: огромния мост земя, който някога е свързвал Нидерландия с Англия; глада, който опустошил страната през 40-те години на XX век; католическите традиции на обожавания карнавалите Юг; дългата борба за независимост от Испания; кървавите войни срещу английската флота; инженерното чудо на проекта „Делта“; жлъчната политика на нидерландските крайнодесни. Милионите туристи, които я посещават всяка година, рядко напускат Амстердам и много емигранти съумяват да живеят години в страната, без да говорят нито дума нидерландски. Подобно на Канада или Швеция, Нидерландия е място, което всеки познава малко, но за което никой не знае много.

Когато връзките ми със страната се задълбочиха, твърдо реших да науча повече. През 2013 година предприех поредица пътувания във втората ми родина. Някои бяха дълги много километри, а други се ограничаваха с един град или дори сграда, но целта на всяко беше да разбере различен аспект на нидерландската култура и история – борбата срещу приливите, „Златният век“ на империята, Втората световна война, последиците от имиграцията, либералния подход към наркотиците и проституцията – и как всичко това е формирало самите нидерландци. Тази книга е историята на тези пътувания. По време на тях аз не само видях встъпването в длъжност на новия крал в Амстердам, но и се маскирах като тигър за Великден, напих се в световноизвестна художествена галерия, ходих на пикник в концентрационен лагер, открих Ноевия ковчег близо до Северно море и видях как малки деца боядисват в черно лицата

си преди Коледа. Дори наруших дългогодишен навик и отидох на футболен мач. Научих защо нидерландците постоянно мият прозорците си, защо проститутките плащат данък върху доходите си и защо местните хора не са толкова либерални, колкото изглеждат.

Някои неща обаче останаха загадка. Главното в тях беше накъде върви Нидерландия. През първите си няколко месеца в страната често мислех, че нидерландците са построили нещо, което се доближава до идеално общество. Те живеят в една от най-богатите страни в Европа, но работят най-малко часове в печеливши многонационални компании и се ползват от куп отлични обществени услуги. В сравнение с британците нидерландецът работи средно един час на ден по-малко, но е с двайсетина процента по-богат. Насилствениите престъпления са почти нечувани и дори големите градове са пасторални, с малко стрес, джебчийство и мръсотия, които тормозят места като Лондон. Докато спомените ми за ежедневно ми пътуване до Уестминстър бързо избледняваха, карах бавно велосипеда си до офиса, работех по няколко часа на ден и пълнех банковата си сметка с труден за похарчване поток от евро всеки месец – плюс специални допълнителни чекове, които ми даваха, за да покрия разходите си по Коледа и лятната почивка. Въпреки че пият по дузина чаши кафе на ден, нидерландците са спокойни и непринудени почти за всичко. Да се работи в събота и неделя е нечувано, а костюмите и вратовръзките са запазени само за сватби и погребения. (За събеседване за работа е достатъчна чиста тениска.) Нидерландия често изглеждаше очарователно, изолирано от времето място, с деца, които безопасно играят по улиците вечер, метачи, които използват дървени метли като на вещици, и тийнейджъри, които карат ролкови кънки в парка, докато слушат Майкъл Джаксън. Докато се разхождаш

покрай каналите в Делфт или гледаш как кралските особи махат с ръка от балкона си в Амстердам, е лесно да се съгласиш с думите на германския поет Хайнрих Хере, че ако някога избухне ядрена война, той веднага ще се отправи към Нидерландия, защото „там всичко се случва петдесет години по-късно“.

С времето обаче стана ясно, че първоначалните ми представи за спокойствие и благоденствие не са съвсем точни. Въпреки многото достойни за възхищение неща в Нидерландия, има и някои обезпокоителни. Векове наред страната печели от отвореността си към външния свят. Географското ѝ положение и дългото ѝ крайбрежие ѝ помагат да забогатее от търговия, докато отвъдморската ѝ империя финансира развитието на градове като Амстердам и художници като Рембранд. Отвореното, интернационално отношение на нидерландците им отрежда такова място на световната сцена, че е трудно да си представиш да им съперничи, да речем, Финландия или Черна гора.

През последните години обаче отвореността към външни сили създаде и предизвикателства. Един журналист от „Ню Йорк Таймс“ написа, че „нидерландците напоследък са малко уморени от света. Последните трийсет и пет години от нидерландската история са разказ за изгубена невинност. Пагубната болест, която отдавна разяжда жизненоважните органи на по-голямата част от индустриализирана Европа, изглежда, най-после стигна до Нидерландия, отнемайки много от енергията на тази тиха, трудолюбива нация ... [когато] смелите нидерландци за пръв път преживяха вътрешен тероризъм, расов екстремизъм, корпоративен скандал и огромна безработица“. Това беше през 1976 година. Оттогава усещането за несигурност се е засилило. Икономическата криза удари силно Нидерландия, климатичните промени застрашиха водните граници на страната и имигра-

цията създаде напрежение в много общности. Вероятно най-поразителното от всичко беше, че много бивши либерали започнаха да мислят, че целият нидерландски експеримент е отишъл твърде далеч. Прочутият толерантен подход към сложни социални проблеми на страната беше поставен под въпрос и бяха жертвани свещени крави като легалната употреба на наркотици и проституцията. В тийнейджърските години на XXI век една от най-малките страни в Европа, изглежда, беше микрокосмос за предизвикателствата, пред които беше изправен целият континент.

Ще може ли Нидерландия да запази традиционните си свободи, или добрите времена свършиха? Никой не беше сигурен, но докато Амстердам избухваше в оранжево, страната беше твърдо решена да не отстъпи пред лошите пророци. Със своята спокойна, прагматична, нетеатрална нагласа, нидерландците реагираха на промените както винаги са правили: с пиене, танци и мълчалива решителност да запазят уникалния си възглед за живота. Засега страната оставаше остров във времето: безспорно най-толерантното, спокойно и процъфтяващо кътче на общо взето бурния свят. „Ние ще продължаваме да взимаме грешни решения – каза ми един приятел – и ще продължаваме да се наслаждаваме на последиците.“